

DOI 10.31558/2518-7953.2019.2.8

УДК 346.2

І. О. Лехкодух,
старший викладач
кафедри господарського права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса

ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ТА ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ОДНІЄЇ ОСОБИ

Ключові слова: товариство з обмеженою відповідальністю однієї особи, товариство з додатковою відповідальністю однієї особи, майнові права, здійснення майнових прав, учасник, вищий орган, виконавчий орган, загальні збори.

Для провадження господарської діяльності товариствами з обмеженою та додатковою відповідальністю (далі – ТОВ) однієї особи важливе значення має здійснення такими товариствами майнових прав та їхнє нормативно-правове закріплення.

Серед ТОВ однієї особи поширеною є практика виконання єдиним учасником функцій вищого та виконавчого органів товариства одночасно; виконання єдиним учасником функцій директора на підставі трудового договору з товариством або без укладення такого договору; здійснення майнових прав без визначеності суб'єкта таких прав; збігу повноважень єдиного учасника як засновника, вищого чи виконавчого органів тощо.

На законодавчому рівні загальні положення щодо майна, майнових прав та суб'єктів їхньої реалізації містяться у Законі України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [1], Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) [2], Господарському кодексі України (далі – ГК України) [3], Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [4] та деяких інших законодавчих актах. Водночас питання здійснення майнових прав ТОВ однієї особи залишаються недостатньо врегульованими, оскільки стосовно таких відносин є низка особливостей, що не відображені на законодавчому рівні.

У науковій літературі питання суб'єкта майнових прав в корпоративних відносинах розглядалися щодо ТОВ загалом, загальних зборів, інших виконавчих органів ТОВ в роботах В. С. Щербини [5], І. В. Лукач [6], О. М. Вінник [7],

О. А. Беляневич, А. В. Мягкого [8], І. В. Спасибо-Фатєєвої, О. Р. Кібенко, В. І. Борисової [9] та інших, проте в зазначеному аспекті щодо ТОВ однієї особи ці питання не розглядалися.

Вищенаведене вказує на актуальність обраної теми дослідження, метою якого є обґрунтування пропозицій щодо здійснення майнових прав ТОВ однієї особи.

Для досягнення цієї мети за основу можна взяти, що майном у сфері господарювання визнається сукупність речей та інших цінностей (з нематеріальними активами включно), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відбиваються в їхньому балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів. Такі майнові цінності належать до основних фондів, оборотних засобів, коштів або товарів суб'єктів господарювання (ст. 139 ГК України). Крім цього майном також визнаються цілісні майнові комплекси, до складу яких відповідно до положень ЦК України, окрім різних видів майна, що охоплюється визначенням, закріпленим у ГК України, входять права вимоги та борги суб'єкта господарювання (ч. 2 ст. 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», ст. 191 ЦК України).

Майно є основою здійснення господарської діяльності та визначає межі можливої відповідальності суб'єкта господарювання. При цьому характер та обсяг прав господарської організації стосовно майна, переданого їй засновниками (учасниками) або набутого нею у процесі господарської діяльності, обумовлюється правовим титулом, на якому це майно закріплене за такою організацією. Основними майновими титулами у сфері господарювання визнаються право власності, право господарського відання та право оперативного управління. Водночас господарська діяльність може здійснюватися і на основі інших речових чи зобов'язальних прав, передбачених законом, зокрема на праві володіння, користування, оренди, лізингу тощо [10, с. 166–167].

На законодавчому рівні майновими правами визнаються будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, зокрема права, які є складовими частинами права власності, а також інші специфічні права та права вимоги (ч. 2 ст. 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні»).

У теорії господарського права до майнових прав, яким належить центральне місце серед усіх прав суб'єктів господарювання, зараховують такі права, як право на визначення джерел фінансування, вибір контрагентів, розпорядження прибутком, вибір системи оподаткування, вибір форм використання майна, визначення підстав та порядку розпорядження майном тощо [10, с. 109].

Окреслені майнові права мають і ТОВ однієї особи. Ці права здійснюються такими господарськими організаціями самостійно. При цьому волю товариства

формують та виражають відповідно до встановлених повноважень його органи, які утворюються у визначеному законом і статутом порядку та які зобов'язані діяти в інтересах товариства [8, с. 120].

Органами ТОВ однієї особи є: вищий орган товариства, функції якого здійснюються єдиним учасником, наділеним повноваженнями вирішувати будь-які питання діяльності товариства; виконавчий орган (одноосібний – «директор» або колегіальний – «дирекція»), який здійснює управління поточною діяльністю товариства; наглядова рада товариства (у разі утворення), яка в межах компетенції, визначеної статутом, контролює та регулює діяльність виконавчого органу (ст.ст. 28, 29, 37, 38, 39 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»). Конструктивна особливість таких господарських організацій концептуально дає змогу єдиному учаснику одночасно виконувати функції вищого та виконавчого органів товариства, залишаючись учасником. Наведені функції органів ТОВ однієї особи безпосередньо пов'язані зі здійсненням товариством своїх майнових прав, що відчутно впливає на успішність підприємницької діяльності таких суб'єктів.

Водночас, як свідчить аналіз діяльності ТОВ однієї особи, при здійсненні майнових прав цими господарськими організаціями достатньо складними питаннями є як особливості підтвердження повноважень суб'єкта їхнього здійснення, так і форма волевиявлення суб'єкта здійснення майнових прав, якою є індивідуальний правовий акт, що документально підтверджує вираження волі відповідного суб'єкта та породжує юридичні наслідки.

Питання здійснення майнових прав загальними зборами, функції яких відповідно до ст. 37 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» у ТОВ однієї особи виконує сам учасник, ґрунтуються на загальних положеннях щодо компетенції загальних зборів таких товариств, визначених законодавством та статутом ТОВ. Так, відповідно до ст. 30 зазначеного Закону до компетенції загальних зборів учасників належать реалізація таких майнових прав: зміна розміру статутного капіталу товариства; затвердження грошової оцінки негрошового внеску учасника; перерозподіл часток між учасниками товариства у випадках, передбачених цим Законом; встановлення розміру винагороди членам наглядової ради товариства; встановлення розміру винагороди членам виконавчого органу товариства; прийняття рішення про придбання товариством частки (частини частки) учасника; розподіл чистого прибутку товариства, прийняття рішення про виплату дивідендів; затвердження порядку припинення товариства, порядку розподілу між учасниками товариства у разі його ліквідації майна, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, затвердження ліквідаційного балансу товариства; прийняття інших рішень, віднесених цим Законом до компетенції загальних зборів учасників. Зазначеним Законом закріплено й інші

майнові права ТОВ, які реалізуються загальними зборами (ст.ст. 13, 18, 37 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»).

Переважна більшість зазначених прав здійснюється учасником ТОВ однієї особи, який приймає рішення щодо здійснення цих прав одноособово, у такий спосіб формуючи та виражаючи волю товариства. Водночас, як свідчить аналіз законодавства та практики його застосування щодо здійснення майнових прав ТОВ однієї особи, повноваження зі здійснення учасником майнових прав при виконанні функцій вищого органу товариства може бути підтверджене, по-перше, витягом з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань з відомостями щодо складу учасників; по-друге, витягом зі статуту товариства з відомостями щодо компетенції вищого органу товариства стосовно здійснення майнових прав, зокрема прав, що віднесені до виключної компетенції цього органу.

Складнішим є питання форми здійснення майнових прав учасником як вищого органу ТОВ однієї особи, яке ґрунтується на ст. 37 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», відповідно до якої у ТОВ однієї особи рішення з питань, що належать до компетенції загальних зборів учасників, приймаються таким учасником товариства одноособово та оформлюються письмовим рішенням такого учасника. Отже, формою здійснення майнових прав єдиним учасником в межах виконання функцій вищого органу пропонується вважати письмове рішення єдиного учасника щодо майнових прав товариства.

Водночас на практиці через відсутність вимог до змісту і форми таких рішень мають місце випадки порушень майнових прав як власне учасників і товариства загалом, так і контрагентів цього суб'єкта господарювання. Для усунення таких порушень пропонується встановити обов'язкові вимоги до змісту і форми рішень учасника, які він приймає одноособово в процесі виконання функцій вищого органу товариства, з правом учасника на власний розсуд доповнювати чи уточнювати в таких рішеннях законодавчо встановлені положення щодо змісту та внести відповідні зміни до ст. 37 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Наступним суб'єктом здійснення майнових прав ТОВ однієї особи є виконавчий орган, функції якого також можуть виконуватися єдиним учасником, з огляду на що виникає необхідність уточнення питання щодо підтвердження його повноважень на здійснення майнових прав ТОВ однієї особи як такого органу.

Законодавством не передбачено особливого порядку набуття та реалізації учасником ТОВ однієї особи повноважень, віднесених до компетенції виконавчого органу. Це обумовило наявність практики виконання єдиним учасником функцій директора як на підставі трудового договору з товариством, так і без його укладення. Як наслідок, виникають практичні проблеми, обумовлені різни-

ми підходами до розуміння сутності відповідних правовідносин. Зокрема у судових справах № 820/3159/18, № 824/189/19-а, № 160/3214/19, № 420/4267/19 судами розглядалися позови ТОВ однієї особи до Управління Держпраці про визнання протиправними та скасування постанов про застосування фінансових санкцій. В усіх випадках відповідач проти задоволення позовних вимог заперечував, обґрунтовуючи свою позицію висновком, що засновник підприємства, який виконує обов'язки директора, повинен працювати на підставі трудового договору та отримувати винагороду як найманий працівник. Судами було встановлено, що одноосібні учасники (засновники) товариств дійсно виконували функції директора без укладення трудового договору. Проте, на думку судів, відносини, які виникають при виконанні учасником функцій директора товариства без укладення трудового договору є корпоративними, що обумовлює відсутність обов'язку укласти трудовий договір та сплачувати винагороду [11, 12, 13, 14]. Такий висновок судів не узгоджується з науковим та законодавчим підходом до розуміння корпоративних відносин і вбачається помилковим.

Зазначене судження ґрунтується на тому, що власник здійснює свої права щодо управління підприємством безпосередньо або через уповноважені ним органи відповідно до статуту (ч. 2 ст. 65 ГК України). Для керівництва господарською діяльністю підприємства власник безпосередньо або через уповноважені органи призначає (обирає) керівника підприємства, який є посадовою особою цього підприємства (ч. 3 ст. 65 ГК України), тобто зазначені норми є імперативними.

Із наведеними положеннями узгоджуються і норми Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», відповідно до яких управління товариством здійснюють його органи, серед яких виконавчий орган (ст. 28). Водночас, згідно зі ст. 39 цього Закону, виконавчий орган товариства здійснює управління поточною діяльністю товариства; до його компетенції належить вирішення всіх питань, пов'язаних з управлінням поточною діяльністю товариства, крім питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів учасників та наглядової ради товариства (у разі утворення); такий орган товариства може бути одноосібним, назвою якого є «директор», якщо статутом не передбачена інша назва; цей орган товариства може діяти від імені товариства без довіреності.

Із системного аналізу наведених положень законодавства можна зробити висновок, що здійснення учасником ТОВ однієї особи майнових прав як виконавчого органу може бути правомірним лише у разі призначення такого учасника директором ТОВ однієї особи. Підтвердженням повноважень єдиного учасника на виконання функцій виконавчого органу пропонується вважати письмове рішення учасника, прийняте ним під час виконання функцій вищого органу товариства, що впливає із п. 7 ч. 1 ст. 30 вищезазначеного Закону, про покладення

функцій виконавчого органу на єдиного учасника та призначення його на посаду директора з обов'язковим встановленням розміру винагороди за виконання посадових обов'язків. Водночас з огляду на імперативний характер аналізованих положень варто відзначити, що можливість виконання єдиним учасником функцій виконавчого органу на інших підставах законодавством не передбачена. Відомості про директора ТОВ однієї особи вносяться до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що формою підтвердження повноважень єдиного учасника під час виконання функцій виконавчого органу у процесі здійснення майнових прав ТОВ однієї особи мають бути витяг з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань з відомостями щодо особи директора та підписанта; витяг з письмового рішення учасника як вищого органу товариства про покладання функції виконавчого органу на єдиного учасника та призначення його на посаду директора; витяг зі статуту товариства з відомостями щодо обсягу майнових прав ТОВ однієї особи, здійснення яких покладено на виконавчий орган.

Формою здійснення майнових прав ТОВ однієї особи єдиним учасником під час виконання ним функцій виконавчого органу пропонується вважати формування, вираження та виконання волі товариства (у межах визначеної компетенції органу) у письмовій формі наказів директора (наприклад, наказу про затвердження Положення про розподіл прибутку та покриття збитків, наказу про преміювання) та інших правових актів, які обумовлюють виникнення, зміну чи припинення майнових прав та обов'язків товариства (наприклад, договору поставки продукції, довіреності на отримання матеріальних цінностей тощо) у межах повноважень директора, визначених статутом.

Отже, проведені дослідження дає змогу зробити такі висновки щодо здійснення майнових прав ТОВ однієї особи:

повноваження єдиного учасника на здійснення майнових прав ТОВ однієї особи під час виконання ним функцій вищого органу пропонується підтверджувати: витягом з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань з відомостями щодо складу учасників; витягом зі статуту товариства з відомостями щодо компетенції вищого органу товариства стосовно здійснення майнових прав, зокрема тих прав, що віднесені до виключної компетенції цього органу;

формою здійснення майнових прав ТОВ однієї особи єдиним учасником під час виконання ним функцій вищого органу пропонується вважати рішення єдиного учасника, вимоги до змісту і форми якого пропонується конкретизувати на законодавчому рівні з наданням права учаснику в таких рішеннях доповнювати чи уточнювати на власний розсуд законодавчо встановлені положення щодо змісту;

повноваження єдиного учасника на здійснення майнових прав ТОВ однієї особи під час виконання ним функцій виконавчого органу товариства пропонується підтверджувати: витягом з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань з відомостями щодо особи директора та підписанта; витягом з письмового рішення учасника як вищого органу товариства про покладання функції директора на єдиного учасника та призначення його на посаду директора; витягом зі статуту товариства з відомостями щодо обсягу майнових прав, покладених на виконавчий орган;

формою здійснення майнових прав ТОВ однієї особи єдиним учасником під час виконання ним функцій виконавчого органу пропонується вважати формування, вираження та виконання волі товариства (у межах визначеної компетенції органу) щодо майнових прав у письмовій формі наказів директора та інших правових актів, які обумовлюють виникнення, зміну чи припинення майнових прав та обов'язків товариства.

На основі зазначених висновків пропонується внести відповідні зміни до Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Подальші дослідження цієї теми доцільно присвятити можливості використання зазначених пропозицій щодо інших прав та конкретизації напрямів удосконалення порядку здійснення майнових прав ТОВ однієї особи.

1. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12 липня 2001 р. № 2658-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 47. Ст. 251. (Із змінами).

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356. (Із змінами).

3. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 18–22. Ст. 144. (Із змінами).

4. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 р. № 2275-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 13. Ст. 69. (Із змінами).

5. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 264 с.

6. Лукач І. В. Поняття та види суб'єктів корпоративних правовідносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. № 6-1. Т. 2. С. 61–64.

7. Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення: монографія. Київ: Атіка, 2003. 352 с.

8. Беляневич О. А., Мягкий А. В. Корпоративне управління за законодавством України: теоретико-прикладні проблеми: монографія. Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2017. 320 с.

9. Корпоративне управління: монографія / І. Спасибо-Фатєєва, О. Кібенко, В. Борисова; за ред. проф. І. Спасибо-Фатєєвої. Харків: Право, 2007. 498 с.

10. Господарське право: практикум. А. Г. Бобкова (кер. авт. кол.), Ю. М. Моїсєєв, Ю. М. Павлюченко та ін.; за заг. ред. А. Г. Бобкової. Харків: Право, 2018. 592 с.

11. Рішення Харківського окружного адміністративного суду від 7 червня 2018 р. у справі № 820/3159/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74638759>

12. Рішення Чернівецького окружного адміністративного суду від 23 травня 2019 р. у справі № 824/189/19-а. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81915618>

13. Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 12 червня 2019 р. у справі № 160/3214/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82373995>

14. Рішення Одеського окружного адміністративного суду від 30 вересня 2019 р. у справі № 420/4267/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84616010>

DOI 10.31558/2518-7953.2019.2.9

УДК 346.7

Р. Ф. Гринюк,
професор кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса,
доктор юридичних наук, професор

Е. М. Деркач,
доцент кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса,
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОКРЕМИХ СУБ'ЄКТІВ ТРАНСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова: транспортне законодавство, суб'єкт господарювання, транспортна діяльність, транспорт, перевезення вантажів, транспортний оператор, транспортний експедитор, транспортна біржа.

В умовах нових викликів щодо розвитку транспортної системи України, необхідності її модернізації, впровадження новітніх технологій, інтеграції до європейської транспортної системи змінюється вектор правового регулювання транспортної діяльності у напрямі розвитку конкуренції, роздержавлення та демонополізації, що має призвести до змін у колі суб'єктів транспортної діяльності та характері взаємодії між ними. Варто зазначити, що в умовах комерціалізації перевізного процесу державне та комунальне майно, що закріплювалося за транспортними організаціями, було приватизовано, а транспортні організації підлягали комерціалізації чи акціонуванню (корпоратизації). На базі державних транспортних